IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR TA’LIMIDA GOSPITAL PEDAGOGIKANING TUTGAN O‘RNI

Abduvohidova Sevinch

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 24-06 guruh talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20019001

Annotasiya: Mazkur maqolada imkoniyati cheklangan bolalar ta’limida gospital pedagogikaning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Gospital ta’lim tizimining mazmun-mohiyati, uning inklyuziv ta’lim bilan uzviy bog‘liqligi hamda bolalarning ijtimoiy moslashuvi, psixologik barqarorligini ta’minlashdagi roli tahlil qilingan. Shuningdek, ta’lim jarayonida ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlik qilishning ahamiyati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Maqolada shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida gospital pedagogikaning samaradorligini oshirishga doir ilmiy qarashlar umumlashtirilgan.

Kalit so‘zlar: gospital pedagogika, inklyuziv ta’lim, imkoniyati cheklangan bolalar, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, ijtimoiy moslashuv, psixologik barqarorlik, ta’lim tizimi, reabilitatsiya, hamkorlik, individual yondashuv.

Kirish.

Gospital pedagogika uzoq muddat kasallikka chalingan yoki doimiy tibbiy muolajaga muhtoj bolalar uchun maxsus tashkil etiladigan ta’lim tizimi bo‘lib, ularning bilim olish jarayonidan uzilib qolmasligini ta’minlashga xizmat qiladi. Mazkur pedagogik yo‘nalishning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat: imkoniyati cheklangan bolalarga sifatli ta’lim berish, ularni ijtimoiy muhitga moslashtirish, psixologik-emotsional barqarorlikni qo‘llab-quvvatlash hamda mustaqil fikrlash va o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirish.

Gospital ta’lim tizimi kasalxonalar, sanatoriyalar, reabilitatsiya markazlari yoki uy sharoitida tashkil etilishi mumkin. Bunday sharoitlarda pedagoglar bolaning sog‘lig‘ini inobatga olgan holda moslashtirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqadilar, dars jarayonini individual yondashuv asosida tashkil etadilar va ta’lim samaradorligini ta’minlashga intiladilar.

Zamonaviy ta’lim tizimida inklyuziv yondashuv muhim ahamiyat kasb etib, imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim olish huquqini ta’minlash ustuvor vazifalardan biri sifatida qaraladi. Gospital pedagogika ushbu jarayonning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, uzoq muddatli yoki doimiy tibbiy muolajaga muhtoj bolalarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiluvchi maxsus yo‘nalishdir. Mazkur yo‘nalishda nafaqat ta’lim jarayoni, balki bolaning ijtimoiy moslashuvi hamda psixologik barqarorligi ham muhim omil sifatida e’tiborga olinadi. Shu bilan birga, ota-onalar, oila a’zolari va jamoatchilikning faol ishtiroki alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bolaning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasi hamda o‘zini jamiyatning to‘laqonli a’zosi sifatida his etishi ko‘p jihatdan yaqinlarining qo‘llab-quvvatlashiga bog‘liqdir.

Ushbu maqolada gospital pedagogikaning mohiyati, imkoniyati cheklangan bolalar ta’limida ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlik qilish usullari, ularning amaliy qo‘llanishi, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi PQ-4860-sonli “Alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta’lim va tarbiyaning muqobil shakllarini yaratish, ularni har tomonlama kompleks rivojlantirishga

qaratilgan innovatsion hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga joriy etish ustuvor vazifalar qatorida belgilangan. Natijada mamlakatimizda eshitish, ko‘rish, harakat-tayanch tizimi bilan bog‘liq nuqsonlari mavjud bo‘lgan hamda turli og‘ir kasalliklarga chalingan bolalarni sifatli ta’lim bilan ta’minlash mexanizmlarini takomillashtirish uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Imkoniyati cheklangan bolalarni maxsus maktablar, maktabgacha ta’lim muassasalari, umumta’lim maktablari qoshidagi sinf va guruhlar yoki uy sharoitida o‘qitish kabi turli shakllarda ta’lim jarayoniga jalb etish integratsiya jarayonining muhim ko‘rinishi hisoblanadi. Bu jarayon bolalarning o‘qish davrida va undan keyin ham boshqa tengdoshlari bilan muloqotda bo‘lishi, ijtimoiylashuvi hamda jamiyatga moslashuvini ta’minlaydi. Shu bilan birga, ta’lim olish uchun qulay shart-sharoitlarni tanlash har bir bola va uning ota-onasining asosiy huquqi sanaladi.

Psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya mutaxassislari zimmasiga bolaning ruhiy va jismoniy holatini o‘rganish, tashxislash hamda unga mos ta’lim sharoitlarini aniqlash vazifasi yuklatilgan bo‘lib, ular tomonidan beriladigan tavsiyalar asosida ta’lim jarayoni tashkil etiladi. Hozirgi kunda alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv va gospital ta’lim tizimlari joriy etilib, tayanch korreksion sinflar tashkil etilgan, shuningdek umumta’lim maktablarida maxsus pedagog shtat birliklari bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. Shu bilan birga, bunday o‘quvchilar uchun individual o‘quv dasturlarini ishlab chiqish imkoniyati ham mavjud.[1]

Biroq, hozirgi kunda jamoatchilik orasida inklyuziv ta’limning mazmun-mohiyati hamda alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarning ta’lim olish huquqlari haqida yetarli tushuntirish ishlari olib borilmayotgani kuzatilmoqda. Natijada ayrim ota-onalar farzandlarini umumta’lim muassasalarida o‘qitish imkoniyatlari haqida to‘liq ma’lumotga ega emaslar. Shu sababli, imkoniyati cheklangan bolalarni ta’lim jarayoniga keng jalb etish maqsadida ota-onalar va jamiyat a’zolari o‘rtasida tizimli ravishda tushuntirish ishlari olib borish, ularga ta’lim shakllari va o‘quv dasturlari haqida zarur ma’lumotlarni yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama va natijalar.

Inklyuziv ta’lim – bu o‘quvchilarning individual imkoniyatlari, psixologik xususiyatlari, jismoniy holati hamda bilimni o‘zlashtirish darajasini inobatga olgan holda tashkil etiladigan ta’lim jarayonidir. Shu bilan birga, u davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida nogironligi bo‘lgan va sog‘lom bolalar o‘rtasidagi mavjud to‘siqlarni bartaraf etishga, turli rivojlanish nuqsonlari yoki ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklardan qat’i nazar, barcha bolalarni umumta’lim muhitiga jalb etish orqali ularning jamiyatga moslashuvini ta’minlashga qaratilgan tizim hisoblanadi.

Hozirgi kunda Yevropaning ko‘plab sog‘liqni saqlash muassasalarida faoliyat yuritayotgan gospital maktablari kasalxonada davolanayotgan o‘quvchini ta’lim jarayonining markaziga qo‘ygan holda, uning individual tajribasi hamda sog‘lig‘i holatini inobatga olib, insonparvar ta’lim muhitini shakllantirishga qaratilgan. Bugungi kunda bunday maktablar o‘quvchilarga ularning ehtiyojlariga moslashgan, moslashuvchan va mazmunli ta’limiy tajriba taqdim etadi. Mazkur jarayon nafaqat o‘quvchining bilim olishini, balki uning oilasi hamda asosiy maktabi bilan uzviy aloqalarini saqlab qolishni ham qo‘llab-quvvatlaydi.

[1] Salomova D. Gospital pedagogika va uning asosiy yo‘nalishlari // *Ta’lim va taraqqiyot jurnali*, 2023, №2.

So‘nggi o‘n yillik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, kasalxonada davolanayotgan bolalar atrofida shakllangan ko‘p tarmoqli mutaxassislar jamoasining rolini qayta ko‘rib chiqish zarurati mavjud. Ushbu jamoaning hamkorlikdagi faoliyati va umumiy maqsadlari “tarbiyalovchi hamjamiyat” konsepsiyasi orqali ifodalanadi. Mazkur yondashuv doirasida gospital maktab nafaqat parvarish qiluvchi, balki to‘laqonli ta’lim beruvchi muhit sifatida namoyon bo‘lishi lozimligi ta’kidlanadi.

Tarbiyalovchi hamjamiyat – bu ta’limiy mas’uliyatni faqat rasmiy ishtirokchilar bilan cheklab qolmay, balki norasmiy a’zolar o‘rtasida ham taqsimlaydigan tizimdir. Ushbu tizimda barcha ishtirokchilar adolatli va inklyuziv ta’lim muhitini yaratishda faol qatnashadi. Bunda asosiy e’tibor ko‘nikmalarni rivojlantirish, ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirish, hamkorlikni mustahkamlash hamda o‘quvchilarni qaror qabul qilish jarayonlariga jalb etishga qaratiladi. Shu orqali ta’lim samaradorligini ta’minlovchi barqaror hamkorlik aloqalari vujudga keladi.

Zamonaviy sharoitda gospital maktablar jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etuvchi, ta’lim va tibbiyot sohalarining o‘zaro uyg‘unlashgan sinergetik modeliga aylanib bormoqda. Bu esa avval mavjud bo‘lgan yopiq va izolyatsiyalangan tizimlardan voz kechishni, ochiq va integratsiyalashgan yondashuvlarni joriy etishni taqozo etadi. Shu bois ta’limni murakkab tibbiy parvarish jarayonining ajralmas qismi sifatida talqin etish, shuningdek, kelgusida maktab va sog‘liqni saqlash tizimlarini samarali integratsiya qilishga qaratilgan istiqbolli strategiyalarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Shuni alohida qayd etish lozimki, mahalliy ilmiy tadqiqotlar asosan bir necha muhim yo‘nalishlarga qaratilgan. Jumladan, ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya tushunchasini aniqlashtirish masalalari (N.P. Vaizman, A.V. Gordeeva, V.V. Morozov va boshqalar), bolalarning rivojlanishi va xulq-atvoridagi og‘ishlarning asosiy sabablarini o‘rganish (B.N. Almazov, V.G. Bocharova, A.A. Dubrovsky, V.S. Manova-Tomova, Yu.S. Manuyilov, A.V. Mudrik, A.B. Orlov, V.D. Semenov, G.D. Piryev va boshqalar) alohida e’tiborga olingan. Bundan tashqari, integratsiyalashgan ta’lim va tarbiya tizimlarini, shuningdek, ijtimoiy hamda sog‘lomlashtirish dasturlarini ishlab chiqish (V.K. Volkova, V.K. Zaretskiy, L.Ya. Oliferenko, V.I. Slobodchikov va boshqalar), sog‘ligi zaif bolalarning psixologik reabilitatsiyasi jarayonini tadqiq etish (I.V. Dubrovina, V.I. Zagvyazinskiy, D.N. Isaev, D.M. Mallaev, A.M. Prikhozhan, A.A. Severniy va boshqalar) ham muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida shakllangan. Shu bilan birga, valeologik yondashuv asosida sog‘lom turmush tarzini tanlash sharoitlarini asoslash (G.K. Zaytsev, V.V. Kolbanov, S.V. Popov, L.G. Tatarnikova va boshqalar) masalalari ham keng o‘rganilgan.[2]

Bolalar va o‘smirlar salomatligini saqlash hamda mustahkamlashga xizmat qiluvchi pedagogik tizimlar faoliyatining o‘ziga xos jihatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan tadqiqotlar ijtimoiy-pedagogik qo‘llab-quvvatlash jarayonini o‘rganishda muhim o‘rin tutadi (T.I. Kislinskaya, L.A. Tsyganova, Z.Ya. Shevchenko, P.T. Shiryaev va boshqalar).

Shuningdek, bolalarga ijtimoiy-pedagogik yordam ko‘rsatishning turli jihatlari L.N. Antonova, O.Yu. Arsentyeva, N.M. Burykina, M.Ya. Byalik, I.N. Yevgrafova, Ye.A. Ekzhanova, G.B. Kornetov, A.V. Mudrik, L.Ya. Oliferenko, S.A. Raschetkina, N.N. Surtaeva kabi olimlarning ilmiy ishlarida keng yoritilgan. Ta’lim jarayonini milliy va hududiy xususiyatlar, o‘quvchilarning qiziqishlari hamda individual moyilliklarini hisobga olgan holda tashkil etish,

[2] Abdullayeva G. Imkoniyati cheklangan bolalarni ta’lim tizimiga jalb etishning dolzarb masalalari // *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 2022, №4.

shuningdek, yosh avlodni ijtimoiylashtirish masalalari M.N. Aliyev, B.Sh. Aliyeva, G.M. Gadjiev, A.N. Nyudyurmagomedov, A.M. Magomedov va boshqa tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan.

Mazkur ta’lim shakli jismoniy yoki psixik imkoniyatlari cheklangan o‘quvchilarni sog‘lom tengdoshlari bilan birgalikda o‘qitishni nazarda tutadi. Inklyuziv ta’lim quyidagi muhim tamoyillarga asoslanadi: inson qadri uning qobiliyati va erishgan natijalari bilan belgilanmasligi; har bir shaxsning his etish va fikrlash qobiliyatiga egaligi; har kimning muloqot qilish va tinglanish huquqi mavjudligi; jamiyat a’zolarining o‘zaro bir-biriga zarurligi; ta’lim jarayonining shaxsga yo‘naltirilgan holda hamkorlik asosida tashkil etilishi; har bir o‘quvchining tengdoshlari tomonidan qo‘llab-quvvatlanishga ehtiyoj sezishi; shuningdek, xilma-xillik ta’lim va tarbiya jarayonining barcha jihatlarini boyituvchi muhim omil ekanligi.

Olimlar (V.V. Serikov, E.A. Krukova, V.V. Zaytsev, B.B. Yarmaxov, E.V. Bondarevskaya va boshqalar) tomonidan shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv turli ilmiy nuqtai nazarlardan o‘rganilib, rivojlantirilgan. Ushbu yondashuv mazmun jihatidan murakkab bo‘lib, u turli konseptual tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi. Pedagogik manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, “shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv” tushunchasi bir nechta muhim yo‘nalish va talqinlarga ega.

Xususan, mazkur yondashuv quyidagicha izohlanadi:

1. o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlarda axloqiy-gumanistik tamoyillarga tayaniladigan pedagogik prinsip sifatida;

2. shaxsni shakllantirish va rivojlantirish maqsadiga erishish uchun pedagogik sharoitlar hamda texnologiyalarni uyg‘unlashtiruvchi tizim sifatida;

3. pedagogik jarayonda shaxsiy rivojlanish mexanizmlarini anglashga xizmat qiluvchi tushuntiruvchi prinsip sifatida, bunda o‘quvchining hayotiy o‘zgarishlari uning shaxs sifatida shakllanishi bilan izohlanadi;

4. ta’lim va tarbiya jarayonida shaxs erkinligini ta’minlovchi yondashuv sifatida, ya’ni o‘quvchiga o‘ziga mos pedagogik texnologiyalarni tanlash imkonini beruvchi tizim sifatida;

5. bilim olish jarayonida individuallikni rivojlantirishni ustuvor deb biladigan, kollektiv tenglashtirishga asoslangan yondashuvdan ustun turuvchi konsepsiya sifatida;

6. o‘quv jarayonini loyihalashda yaxlitlikni ta’minlaydigan, uni sun’iy ravishda qismlarga ajratishdan voz kechishga qaratilgan pedagogik tizim sifatida;

7. aniq maqsadlar, mazmun va texnologiyalar orqali shaxsning zarur sifat va xususiyatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim modeli sifatida talqin etiladi.

V.V. Serikov konsepsiyasini tahlil qilish asosida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning uchta asosiy yo‘nalishini ajratish mumkin. Birinchi yo‘nalish umumgumanistik xarakterga ega bo‘lib, u ta’lim jarayonida shaxsning huquqlari, qadr-qimmati va fikrlarini hurmat qilishga asoslanadi hamda muayyan ta’lim tizimini (muassasa, o‘quv reja va boshqalar) tanlashda ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, mazkur yondashuv turli pedagogik usul va vositalar orqali o‘quvchilarda shaxsiy sifatlarni rivojlantirishni ko‘zda tutadi. Bu esa o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, kelgusida ularning shaxs sifatida shakllanishi va rivojlanishini ta’minlay oladigan ta’lim tizimini yaratishni talab etadi. Shuni ta’kidlash joizki, V.V. Serikov o‘z konsepsiyasini ishlab chiqishda S.L. Rubinshteynning ilmiy qarashlariga tayangan. Xususan, Rubinshteyn shaxs mohiyatini insonning hayotiy pozitsiyani ongli ravishda tanlashi va egallashi orqali ifodalash mumkinligini ta’kidlaydi. Shu asosda, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni tashkil etilgan pedagogik jarayon sifatida talqin qilish mumkin bo‘lib,

unda shaxsiy xususiyatlarning namoyon bo‘lishi va rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, gospital pedagogika imkoniyati cheklangan bolalar ta’limida muhim o‘rin tutib, ularning uzluksiz ta’lim olish huquqini ta’minlashga xizmat qiladi. Mazkur yo‘nalish nafaqat bilim berish, balki bolalarning ijtimoiylashuvi, psixologik qo‘llab-quvvatlanishi hamda shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Inklyuziv ta’lim tamoyillari asosida tashkil etilgan gospital ta’lim tizimi bolalarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ularning imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish hamda jamiyatga moslashuvini ta’minlashda samarali vosita hisoblanadi.

Shu bilan birga, ota-onalar, pedagoglar va jamoatchilikning o‘zaro hamkorligi ta’lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Zamonaviy sharoitda ta’lim va tibbiyot tizimlarining integratsiyasi gospital pedagogikaning rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kelgusida ushbu yo‘nalishni yanada takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish hamda jamoatchilik o‘rtasida inklyuziv ta’lim mazmunini keng targ‘ib qilish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalaniladigan adabiyotlar

1. Abdullayeva G. Imkoniyati cheklangan bolalarni ta’lim tizimiga jalb etishning dolzarb masalalari // *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 2022, №4.
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. *Imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus ta’lim dasturlari*. – Toshkent, 2022.
3. Salomova D. Gospital pedagogika va uning asosiy yo‘nalishlari // *Ta’lim va taraqqiyot jurnali*, 2023, №2.
4. UNESCO. *Inclusive Education: Strategies for Developing Countries*. – Paris: UNESCO Publishing, 2018.